

KULTUREN

Klörups häradshäkte, tak- omläggning

Klörup 3:3, Lilla Slågarps socken, Trelleborgs kom-
mun, Skåne

Antikvarisk medverkan 2014

Innehåll

Inledning	2
Sammanfattning av utförda arbeten 2014.....	2
Administrativa uppgifter	2
Byggnadshistorik.....	2
Dokumentation före åtgärd.....	3
Utförda åtgärder	3
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder.....	4
Avvikelser/ej utförda åtgärder	4
lakttagelser som gjorts under arbetet.....	4
Övrigt.....	6
Bildbilaga	7

Inledning

Kulturen fick 2013 förfrågan från fastighetsägaren Skytts härads hembygdsförening om vi kunde bidra med råd inför en restaurering av tak och fönster på Klörups häradshäkte. Efter diskussion på plats och ett skriftligt åtgärdsförslag har Skytts härads hembygdsförening valt att anlita Kulturen som antikvarisk medverkande vid 2014-års restaureringsarbeten på Klörups häradshäkte.

Sammanfattning av utförda arbeten 2014

- Omläggning av befintliga takpannor
- Byte av strö- o bärläkt
- Partiell borttagning av underläkt och skadat spån, komplettering med lika
- Kompletteringsmurning på västra gavelfältet med nytt tegel
- Partiellt byte av rötskadad bjälke, skarvning

Administrativa uppgifter

Fastighetsbeteckning: Klörup 3:3

Kommun: Trelleborg

Arbetshandlingar: Åtgärdsförslag Carita Melchert o Henrik Borg Kulturen 20131029

Länsstyrelsens beslut: 2014-05-21 dnr 432-13639-2014

Länsstyrelsens beslut: 2014-05-23 dnr 434-24389-2014

Fastighetsägare: Skytts härads hembygdsförening

Entreprenör: Ni & Wi timmer & tak, Örkelljunga samt Hansson & Holmgren Plåtslageri Trelleborg

Antikvarisk medverkan: Henrik Borg, Kulturen,

Startdatum: 2014-08-18

Slutbesiktning: 2014-09-16

Byggnadshistorik

Klörups häradshäkte är skyddat som byggnadsminne och har ett stort kulturhistoriskt värde. Byggnaden är troligen uppförd vid 1800-talets början. Idag är fasaderna oputsade röda tegelfasader men de kan ha varit putsade vid 1800-talets början då ytterst få byggnader uppfördes med oputsade tegelfasader vid den tiden. Den nuvarande takkonstruktionen är troligen delvis ursprunglig från byggnadstiden 1809 men även ändrad. Enligt historiken ska huset ursprungligen ha haft tegeltak och sen lagts om till spåntak och där efter, 1963-64 åter skiftats till tegeltak. Om taket ursprungligen lagts med tegel har det troligen varit understruket och utan takutsprång över gavlar och utan vindskivor, vi saknar dokumentation över äldre takkonstruktion. Insatsen byggde på antagandet att befintlig konstruktion restaureras. Taket lades troligen senast om på 1960-talet. Takpannorna som

ligger på taket nu fick hembygdsföreningen från en person bosatt i trakten. Takpannorna är gult vingtegel som ligger på stickspån och nocken är murad. Vid omläggningen 2014 iakttogs takspån som tyder på att de varit exponerade för väder och vind innan teglet lagts på, det kan betyda att detta takspån kan vara en del av det tidiga 1900-talets takspån. Takstolarna är kompletterade med nya sparrar mellan de ursprungliga och några ursprungliga är förstärkta. Även fönstren är i behov av underhåll, de är målade med för tät färg och kittning och målning behöver göras om. Även fogning mellan karm och vägg är i behov av åtgärd.

Dokumentation före åtgärd

Exteriör beskrivning före åtgärd. Efter besiktning på plats i oktober 2013, bearbetades ansökan till Länsstyrelsen för att minimera åtgärderna och underhålla på ett kulturhistoriskt traditionellt sätt. Vid besöket konstaterades att nockpannorna var ur läge och att murbruket vittrat. En del takpannor på södra takfallet hade kasat ner. Vindskivor, stormbrädor och takfotsbrädor var rötskadade. Invändigt kunde iakttas att spånen delvis var skadade, delade på ett större parti mot söder och flera mindre partier. Underläkten var delvis rötskadad, på samma partier som spånen var skadade. Skorstenens plåtskoning var otät mot taket och nocken. Åtminstone en takstolssparre mot söder var kraftigt rötskadad och en takbjälke, synlig från köket var rötskadad. I västra gavelspetsen saknades två tegelstenar. Det norra takfallet vetter mot bygatan och det södra takfallet vetter mot väg 101 mellan Malmö och Anderslöv.

Utförda åtgärder

- Takpannorna plockades ned och mossa borstades bort försiktigt.
- Bär och ströläkt revs bort till ca 10 % på södra sidan och ca 70 % på norra sidan liksom rötskadad underläkt. Läkten gjordes i 11/4 x 2 tum likt den befintliga.
- Spån och underläkt kompletterades, lika befintligt med ca 3,5 m² på södra sidan och ca 6m² på norra sidan. Spån spikades i underläkt.
- Nockpannorna återplacerades och murades med hydrauliskt kalkbruk.
- Trasiga eller spruckna takpannor ersattes med begagnade lika befintliga (gula vingpannor av höganästyp). Kompletteringar gjordes av nockpannor som utfördes likt befintliga traditionella genom att vända vingpannor.
- De saknade tegelstenarna i västra gavelröset murades i med kalkbruk.
- Rötskadade vindskivor, stormbrädor och takfotsbrädor ersattes med nya i hyvlat utförande. Ströks med linoljefärg i samma kulör som befintliga, kromoxidgrön.
- Borttagning av rötskadad takbjälke och skarvning med nytt virke. Behandling med Borakollösning på de ytor som möter gammalt virke och de som möter väggkonstruktionen.
- Förstärkning av tre sparrar i södra takfallet med 2 x 6 tums brädor efter förebild av de tidigare förstärkta takstolarna.
- Plåtarbetena mellan anslutning skorsten och takfall nytillverkades efter förebild i den befintliga.
- Fönsterrestaureringen bröts ur denna entreprenad och skjuts på framtiden.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

De byggnadsåtgärder som genomförts 2014 har utförts tillfredsställande ur antikvariskt hänseende. Denna åtgärd bidrar till att bevara byggnaden långsiktigt.

Avvikelser/ej utförda åtgärder

Det som avviker är det plåtarbete som utfördes för att ersätta den befintliga plåtanslutningen mellan skorsten och takfall. Denna konstruktionsdel har traditionellt sett ofta varit täckt med tegel och bruk och endast sparsamt med plåt eller bly. Då vi saknar vetskap om hur detaljen varit utformad här på Klörups häkte traderades istället 1960-talstolkningen vidare. Plåtarbetena utfördes inte med rödfärgad plåt utan man använde en slags kopparfärgad plåt som sedan platsmålades i den röda linoljekulören. Den valda plåten påminner obehandlad om den som revs i samband med takomläggningen. Men då den målats ger den ett mer traditionellt intryck.

Iakttagelser som gjorts under arbetet

Invändiga arbeten

Bjälken togs bort drygt 1,5 meter rötskadad, en skarv gjordes i den friska delen. I den rötskadade delen av den gamla bjälken fanns på ovasidan en iskarvning på cirka en meter, den avlägsnades samtidigt med övriga rötskadade delar. Skadorna indikerar att inträngande vatten varit ett problem även vid tidigare tillfällen. I mur ligger rötskadat remstycke ca ½-tegelsten från insidan, remstycke har troligen varit ca 3 tum tjockt och ca 6 tum brett, ett rektangulärt snitt alltså. Det fanns inga spår av näver eller papp som underlag för bjälkände eller remstycke. Bjälken var urtagen i ändträet för att ansluta till remstycket men det fanns inga spår efter dymling eller spik för att fästa bjälke i remstycke. Skarvning gjordes med låsande träkil som kan slås efter torkning och sågas av i liv med bjälke. Sparren öster om är förstärkt 2014 men det finns också äldre förstärkningar, kanske tillkomna under 1960-talets takomläggningar. Sparrens utsida, mot takfallet, är urgröpt som av rötskador men helt torr. Har det funnits ett övre remstycke på vinden? På vinden finns sentida ovanpåliggande remstycke längs ca 70 % av takfoten. Spararna är märkta med romerska siffror, ordningsföljden följer siffrorna.

Utvändiga arbeten

Bytet 2014 gav nya läkt på ca 70 % av norra takfallet, på ca 5-6 m² byttes spånen och på södra sidan ca 3,5 m². Stickorna är ca 18-19 tum långa och lagda med tvålagerstäckning men det finns också partier där man kompletterat med ytterligare tvålagerstäckning ovanpå. Alla ytorna av takfallens spån undersöktes inte då de inte var i dåligt skick men Ni&Wi bedömde att täckningen underst en 2-lagerstäckning, därefter på en del partier

en 4-lagerstäckning (idag kvar i södra takfallets östra parti) och överst en senare 2-lagerstäckning. Underläkten ligger på ca 9 tums avstånd. Sista raden av pannor närmst takfoten låg med ett eget läkt med $\frac{3}{4}$ tums grovlek, den veka konstruktionen förstärktes med kloss. Takteglet är inte märkt och inte spikat. Ingen nytt tätskikt av masonite tillfördes utan lagning av spånen bedömdes vara tillräckligt då eventuella nya hål kan upptäckas enkelt från vinden.

Nockpannorna låg i hårt bruk men en del kunde återanvändas. Nockpannorna kompletterades med återanvända pannor av liknande färg och storlek. Till nytt nockbruk användes hydrauliskt kalkbruk från Hyllinge. Den gamla nocken var utfylld med bruk men för att minska andelen bruk hade man fyllt ut med takstickor som lagts längs taknocken. De hade ruttnat och orsakat sprickor i nocken och förskjutning av pannorna. Vid restaurering 2014 valdes att dryga ut med tegelkross istället för att få en mer stabil nock. Skorstenen är utkragad med halv sten strax under mötet med takfallet, det antyder att skorstenen blev ommurad vid takomläggningen eller att takfallet tidigare legat längre ned. Anslutningen mellan skorsten och takfall blir mer problematiskt att få tät än om takfallet varit något lägre.

Övrigt

Rummet i sydväst har putsbortfall på väggen, skadorna är mest omfattande vid golvnivå och invid väggventil. Det kan bero på förhöjd fukthalt i murverket. Fönsterrestaurering och foglagning kan förbättra inomhusklimatet men möjligen stiger fukt även från golv och väggarna och då krävs förmodligen en dränering för att få ned fuktnivåerna. I köket fanns grönalger på tegelgolvet och det beror troligen på takdropp men då taket lagats ska fukthalten minska. Kvarstår problemen bör orsaken sökas i golvkonstruktion och dränering. Sprickor i väggen mellan kök/farstu och häktesceller kan bero på sättningar, oklart hur gamla sprickorna är men föreningen föreslås hålla uppsikt över förändringar. I norra fasaden syns att takfotsgesimsen är oregelbunden, översta tegelskiftet ger intryck av att tippa ut. Om dessa oregelbundenheter har med påfrestningar på takstolen och frånvaron av fungerande remstycke att göra är oklart. Viktigt att föreningen håller kontinuerlig tillsyn för att spåra eventuella förändringar som vidgade sprickor eller bortfall av tegel.

Materialanvändning

Linoljefärg Enetorpets kromoxidgrön till yttre trä och engelskt röd till plåt

Hydrauliskt kalkbruk Hyllinge Saint-Astier NHL5 1:2 0-4 mm (nocken)

Hydrauliskt kalkbruk Hyllinge Saint-Astier NHL 3,5 1:2 0-4 mm (skorsten)

Hydrauliskt kalkbruk Hyllinge Saint-Astier NHL 3,5 1:2 0-4 mm (invändiga putsarbeten vid takbjälke i kök)

Målarkalk vit kalkfärg till kalkning av vägg (kalkvatten + två strykningar)

Takstickor fur, ca 10-15 år gamla, klippspik

Boracol 10 för strykning av träbjälke och taksparre

Till lagning av västra gavelröstet användes äldre hårdbränt rödaktigt tegel

Övrigt

Byggmöte/besiktning 20140818, 20140826, 20140902
Slutbesiktning 20140916

Dokumentation Föreliggande antikvariska rapport utgör dokumentationen, kopior på rapporten tillsänds Fastighetsägaren, Länsstyrelsen i Skåne län. Arbetsmaterial och ytterligare bilder förvaras i arkivet på Kulturen, Lund.

Nils-Anders Nilsson på Ni& Wi timmer och tak Örkelljunga tog även bilder under arbetets gång en kopia på dessa förvaras på Kulturen.

Bildbilaga

Från norr före åtgärd

Norra takfallet efter åtgärd

Från syd före åtgärd

Norra takfallet efter lagning av spån och byte av läkt

Skorsten med ny plåtning, teglet återlagt ochnocken murad

Takfot med sättningar, oklar anledning

Takbjälke med rötskada

Takbjälke med skarvad del, takbrädor återlagda, puts lagad och kalkad

Sprickor i takfot norra sidan.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.
I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2014

- 2014:1 S:t Botulf 14, Lund. Antikvarisk rapport 2013-2014. Carita Eskeröd.
2014:2 S:t Peter 28, Lund, Ekska huset. Antikvarisk medverkan 2013. Carita Eskeröd.
2014:3 Innerstaden 2:1 – Västra Mårtensgatan. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:4 Kv Paradis 51, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:5 Innerstaden 2:1 – Västergatan, Trelleborg. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:6 Innerstaden 2:1 – Stora Södergatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:7 Lusthuset på Spydebergs Prästgård, Norge. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
2014:8 Kv Ängen 9, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
2014:9 Kv Gärdet 10, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:10 Kv Apotekaren 11 (fd 8), Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
2014:11 Kv Gatehusen 3, Östra Torn. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
2014:12 Kv Toppen 1 och 2, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Johan Wallin.
2014:13 Trädgården på Ner-Killingberg, Norge. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
2014:14 Kv Kulturen 24, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
2014:15 Kv Paradis 61, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson och Nicklas Kronroth.
2014:16 Statarhus vid Korsbäcksgården, Östra Odarslöv, Lund. Byggnads- och trädgårdsdokumentation. Aja Guldåker och Carita Melchert.
2014:17 Kv Paradis 61, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
2014:18 Glädjen 15, Lund. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
2014:19 Kv Kulturen 24, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
2014:20 Borgeby 23:6, Lomma kommun. Borgeby slott porttornet. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
2014:21 Kv Svaneluckykan 2, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
2014:22 Kv Katedralskolan 8, Lund. Karl XII huset. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
2014:23 Mölle 15:2, Mölle stationshus, Höganäs kommun. Byggnadsminnesutredning 2014. Henrik Borg och Carita Melchert.
2014:24 Lunds medeltida stad, Lund C - ESS. Geoteknisk undersökning 2014. Aja Guldåker.
2014:25 Kv Döbeln 2 och 3, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson/Nicklas Kronroth.
2014:26 Flyinge 22:40, Flyinge kungsgård, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
2014:27 Västra Odarslöv 8:1 – Odarslövs kyrkogård, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth.
2014:28 Igelösa 26:1 – Igelösa Kyrkogård, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2014.
2014:29 Borgeby 23:6, Lomma kommun. Borgeby slott porttornet. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
2014:30 Kv Kulturen 24, Lunds kommun. Herrehuset. Antikvarisk medverkan 2012. Carita Melchert.
2014:31 Kv Repslagaren 29, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Gertie Ericsson.
2014:32 Klörups häradshäkte, Klörup 3:3, Trelleborgs kommun. Antikvarisk medverkan 2014. Henrik Borg.